

XVIII.
Mendeko zenbait bilantziko berri

Joseba Andoni Lakarra

XVIII. MENDEKO ZENBAIT BILANTZIKO BERRI

JOSEBA ANDONI LAKARRA

SARRERA

Aita Juan Díaz de Rengiforentzat 1592an bilantzikoa oraindik bu-
rua eta oinak zituen kantatzeko zeinahi koplak moeta bazen ere, Cova-
rubiasek eta Academiaren Hiztegiak ongi erakusten digute hitz
horren esanahia berehala aldatuko zela egungo «gabon kanta»ra iri-
tsi arte.¹

Covarrubiasek bere *Tesoro de la Lengua Castellana*n (1611) «las
canciones que suelen cantar los villanos quando están en solaz. Pero
los cortesanos, remedándolos, han compuesto a este modo y mesura
cantarcillos alegres. Esse mesmo origen tienen los villancicos tan ce-
lebrados en las fiestas de Navidad y Corpus Christi» azaltzen zuen
bilantziko hitza; *Diccionario de Autoridades*ek (1736 eta hur.) «com-
posición de poesía con su estribillo para la música de las festividades
de las Iglesias».

Iñigo de Mendoza, Encina, Gil Vicente, Lope de Vega eta beste
hainbat eta hainbat poeta espainiarrek idatzi zituzten bilantzikoak
—bai erlijiozkoak eta bai profanoak— baina beste sail batetan aurki-
tzen da bilantzikoen corpus oso bat egitekotan zatirik nagusia era-
mango lukeena.

XVI, XVII eta XVIII. mendeetan zehar, eta baita XIX. aren zati on
batetan ere, Espainia osoko konbentu, katedrale eta eliza askok zuen
Gabon, Errege eta Kontzezio egunerako bilantzikoak agintzeko ohitu-
ra. Ohitura hau dela kausa jenero honen aberastasuna eta hedadura
hain ziren handi eta denboran luze non —Carmen Bravo Villasantek
esaten digunez— herrietako eta hirietako eliza, komentu eta bibliote-

¹ Ikus *Sarrera* honen lehendabiziko zati guztirako Carmen Bravo-Villasante-
Villancicos del siglo XVII y XVIII ed. Magisterio Español 1978, Madrid.

katan azter baledi Cancionero eta Romanceroaren pareko bilduma osatuko bait litzateke.²

Badirudi Hego Euskal Herriari dagokionez ere baliozko direla Espainia osoko egoerari buruz eginiko ohar hauek, baldin eta XVIII. mendera mugatzen bagara, bederen.³

Jenero honek mende hartan izan zezakeen indar eta erroen erakusgarri zenbait —ez oraindik guztiak, segurki— batez ere azken urteotan ezagutu ahal izan ditugu:⁴

- 1705eko Segurakoa.
- 1755eko San Frantzisko elizarako Oaraveytiak musikan jarriak.
- 1757 eta 1764ko Gandararen «Gabon Kantak».
- 1762ko Muniberen *Gavon-Sariac*.

² Op. cit. 7. or. Dena den azken baieztapen hau gehiegizkoa iruditzen zaigu; gogora bitez «Gerineldo»ren ia mila bertasioak (ikus D. Catalan - J. A. Cid *Gerineldo, El Paje y la Dama, Romancero Tradicional Hispánico* (3 tomo). Gredos. Alabaina, arrazoi du autoreak bilantzikoen ugaritasuna markatzean eta are gehiago hori ondo ezezagunak argitaratuaz garbiago geratuko litzatekela pentsatzean.

³ Hobe dirudi oraingoz Zubia-Lezamizen *Koplak* albo batera uztea arazo bereziak sortzen bait dituzte (J. A. Aranak frogatu duen bezala dudagabe egungo *Marijesien* bertasio zaharrago bat besterik ez dira).

⁴ Batez ere, baina ez soilik. Otsalarrek «XVIII mendeko gabon kantak euskal literaturan»en (EGAN 1977, 102-6) aipatzen dituen argitalpenei honako hauek-gutxienez-erantsi behar bait zaizkie: 1) Segurako bilantzikoaren lehen argitalpena, Gerraurrean, Gymnasium aldizkarian (aipatua in M. Lekuona «Gabon kantak», EGAN 1956, 2) 1755eko San Frantziskoko bilantzikoek izan zuten J. R. Urquijo —eta gero Alfontso Irigoienena— baino lehen beste argitalpen bat, nahiz eta oso txarra, ikus J. Ruiz de Larrinaga «Nota Bibliográfica-Navideña. Un villancico vasco cantado en 1755 por los franciscanos de Bilbao» in *La Gaceta del Norte* 1932-XII-28. Toki berean argitaratu zen Abadinoko festxagabea ere. Bestalde, *Gavon-Sariac-en* bigarren argitalpena EUSKAL-ERRIA 1889koa da. 1789ko Donostiako gabon kanta batzu argitara zituen P. Urkizuk OH EUZKADI aldizkarian; Gandararenak J. A. Aranak in EUSKERA 1976 eta S. I. Tellechea Idigorasek B.A.P. 1965.ean. Beste guztiak, azkenik Alfonso Irigoienek «Bilbo eta euskara» in EUSKERA 1977.ean aurki ditezke.

Xehetasunok kanpo, bat gatoz Otsalarrekin baldin eta bere asmoa bilantzikoak jenero bereizi bezala oraintsu arte ez direla hartu ez ikertu esan nahi badu. Gure ustez honen arrazoi Arestik *Teatro Zaarra* argitaratu zuenetik oraindik desagertu ez den leku guztietan (bilantziakoetan batez ere) «teatro zaharra» aurkitu nahian datza. Honela uler daiteke *Gavon+Sariac* edota Gandararen 1764ko gabon kanta teatrotzat jotzea.

Beste arrazoiren bat bilantzikoen corpusaren urritasuna izan daiteke; alabaina honek ez digu gorago aipatu hutsa egiteko eskurik ematen; bestalde, urritasun horren konponbidea ezaguna da: biblioteca eta artxiboak arakatu.

- 1789ko Donostiako bilantzikoa.
- 1794ko Bilboko Santiago elizakoak.
- Bilboko San Frantzisko elizarako aita Antonio Zabalak musikan jarriak (fetxagabeak).
- Abadinoko fetxagabeak.

Argitaratuen zerrenda hor bukatzen bada ere, ez dira hauek XVIII. mendean Hego Euskal Herrian kantatu ziren bakarrak, noski.

XIX. mendekoak izaki albo batera utzi behar baditugu ere Lino Akesolok⁵ markatzen dituen Bilbokoak (Bixenta Mogel, Ulibarri eta besterenak), badira XVIII. mendean jenero honek zuen indarraren lekuko gehiago.

Gavon-Sariacen hitzaurrean, eta bere lanaren arrazoiak azaltzeko honako hitz hauek idatzi zituen Peñafiorida konteak.⁶

«Igazko Gabonetan [1761] ekussi nituan gure etxean makina bat Gabon-kanta imprimitu: Batzuek Bilbo'koak ziralara, besteak Madril'koak, Kariz'koak ta eztaikit nun añ urrutietako batzuek; ta «adios» nun berealaje gogoak eman zidan: «Zer!» Beste iñun diran Eleizak inprimerazotzen ditue, ateratzen dituen kantaak (azkenik, Bilbao'ko San Prais-ku'ko Praile gajoetaraño) ta gure Azkoitiko Eliza ederrean

⁵ Ikus *Cutun Liburuaren* hitzaurrean IX-X or. Bestalde Jon Kortazarrek badu laster argitaratzeko XIX.mendeko bilantziko bilduma bat; gure aldetik Arantzazuko Artxiboko XIX.mendekoak, artikulua hau luzeegi ez egitearren hurrengo lan batetarako utzi ditugu.

Goragoko zerrenda horri *Acto para la Nochebuena* agertzen den honako haur erants geniezaioke: *Grac.* Mesede eske nagozu / Ez arren orain ukatu / Jesusikori bear deusat / Billanziko bat kantadu / Adi, adi, adi, adi, adi ezazuz berba bi / Azkonarraren azamarchoa ekarriko dot menditi / Begizkorik eztegitzen bularchorean isegi / Adi, adi / Goizean bein nik ekarriko / Esnea zure amari / Amachok gero egingo deusa / Aia semechoari, adi, adi. / Ezer ekarri bear danean / Kriadu izango naiz ni / Bearrak pozik egingo ditut / Sein ederra zeugati / Adi, adi, adi ezazuz berba bi / (459-475 bertsoetan).

⁶ Aizkibelen lekukotasunari Larramendirena batu zaiolarik segurutzat jo daiteke Peñafioridaren egiletasuna (vide J. I. Tellechea Idigorasen «El Conde de Peñafiorida autor de los «Gabon-kantak» de Azcoitia de 1762» orain *Papeles Viejos* Donosti 1968n bildua, eta autore beraren «Gabon-kantak de Guernica...» in B.A.P. 1965, 157-171). Bideanabar esan dezadan *Gavon-Sariacen* hitzaurrean aipatzen den Martin Beltz delakoaren errealtasuna Luisa Miserikordiakoarena bestekoa dela, hutsa alegia. Ez dut uste beraz «egileak hitzaurrean agertzen duenez, Martin Beltz izeneko batek lagundu zio[la] bere bertsoegintzan» mantentzeko daitkeenik Otxalarrek legez, hori Luisa Miserikordiakoaren ahotan jartzen baita.

kantatzen diranak, illunpean gelditu bear debe? Nundik nora? Ez debe beste erdera mordollosko abek ainbat merezi? Ez bada; Jaungoikoak nai badeu, ta datorren urtean bizi banaiz, soñean daramadan gona au salduko badet ere, inprimitu bearco debe, demutxoetan. Orra bada, essan da egin, nun inprimierazo ditudan aurten, gure Askoitiko musika aingeruskoak kantatuko dituan iru kantaaldia».⁷

Huts egiteko arrisku handiegirik gabe pentsa daiteke, beraz, Mubiberen garaiean oso arruntak zirela bilantzikoak Azkoitin; urtero egingo ziren, ziur asko.

Beste lekuko bat aipatu beharko balitz hor da, adibidez, 1794. urterako eta Bilboko Done Jakueko elizarako Pedro Estorquik paratu bilantzikoen hasera:

Zortzicua

1.—Urte guztijetaco
Gabongo Leguia
Da soñu eder baten
Cantia imintia:

Echaco ucatuco
Sari au Jesusi
Jaijo jacun ezquero
Belenen gugaiti.

Argi geratu bide da honenbestez aipatu euskal bilantzikoen tradizioa; hala ez balitz, lan honetan argitaratzen diren testuak berak mintzatuko dira ustezko hitz guztiak baino hobeki.

Ez nuke inola ere bukatu nahi lan hau erraztu didaten guztiei eskerrak eman gabe: Aita Gandarias eta Aita Zubizarreta Arantzazuko Musika Artzibokoei nirekin eman zituzten ordu luzeen gatik eta J. Antonio Cid eta Diego Catalan irakasleei Madrileko Historia Akademiako Gandararen Gabon Kanta haien laguntza gabe ez bait nuen lortuko.

⁷ Ikus Lekuonaren «Gabon Kantak» in EGAN 1956.

A) ARANTZAZUKOAK¹

¹ Ikus hemen argitaratzen diren testuen xehetasunetarako eta beren egileen bizitza eta obrari buruzkoetarako Jon Bagüesen *Catálogo del Antiguo Archivo Musical del Santuario de Aranzazu*. Eskuizkribuen zenbakiak hortxe ematen direnak dira. Grafia orijinalak mantendu ditugu.

[1. ORUÑA. 1769] ²

Tenor a la Pastorela

Cer guertacen da
 Mendi oyetan?
 Seguru ere,
 Nago amesetan.
 Danzan dabilitza
 Pozaren osta,
 Eguiten dute
 Salto ta posta
 Danzan dabilza
 Pozaren osta
 Eguiten dute
 Salto ta posta
 Salto ta posta.

Bildoiz gusciac utciric
 Loa eguiten dute
 Deadar ta orroa,
 Choratu zaite nere ostean.
 Cer guertacen da
 Gaurco gabeen?
 Gaurco gabeen?

Cer esaten dec?
 Nungo otzoa?
 Ecusten ez dec
 Mutilcochoa,
 Egan ceabilc,
 Batetic beste
 Ez diat ecusi
 Beste onenbeste
 Cer ote dacar
 Mendi onera
 Arzai gaisoai
 Loa quencera?
 Loa quencera?

² Ms. 346.

Cer ote dacar
 gure artera?
 Zorionecoac gaur
 Nosqui guera
 Bada onelaco
 Mandatariac
 Seguru ciacarc
 Berri andia.
 Certan datorren
 Cerutic bera
 Galde zayogun
 Bioc batean
 Bioc batean.

Esan zaiguzu mandataria
 Esan zaiguzu mandataria
 Cer da? cer da
 Dacarzun gauza berria?
 Cer da? Cer da
 Dacarzun gauza berria?

Ez bedi isilic egon
 Ez andi ez chiquiric,
 Canta berso berriac
 Zarrac utciric.
 Canta dezagun berriac
 Berriac diranai
 Canta dezagun bai
 Canta dezagun bai.

2. Belengo Portalean
 Aurcho bat eguinic
 Dago Jesus maitea
 Guztiz otzac illic.
5. Ecusirican ondo
 Aren arpeguia,
 Gauza ichusia da
 Ceruco eguzquia.
2. Negarrez arquicen da
 Aurcho bezala,
 Gure amodioac
 Dauca bai onela.

5. Gauza ederragoric
 Ez degu ecusi,
 Aren beguicho biac
 Bai dira yzar bi.
 Ez bedi isilic...

Tiple 1.º a la Pastorela. Oruña

Cer guertacen da
 Mendi oietan?
 Seguru ere
 Nago amesetan,
 Ardiac eta ariac
 Ere ez dute
 Eguiten loric
 Batere.

Danzan dabilza
 Pozaren osta
 Eguiten dute
 Salto ta posta
 Danzan dabilza
 Pozaren osta
 Danzan dabilza
 Pozaren osta
 Salto ta posta.

Biloz guciac
 Utciric loa
 Eguiten dute
 Deadar ta orroa
 Choratu zaita
 Nere ustean.
 Cer guertacen da
 Gaurco gabea?
 Gaurco gabea?

Eguia dioc
 Nere mutilla,
 Cer belli (sic) da au?
 Cer maravilla
 Etorri ote da
 Ardi artera
 Cerbait eguiten
 Otzoa bera.

Ea lagunac
 Artu maquilla
 Goacen laster
 Ozoan billa
 Goacen goacen goacen
 goacen laster
 Otzoan billa.

Desp.^o Berrirican onena
 Gaurco gaberdian,
 Guertatu da Arzayac
 Belengo Urian³
 Zoaste bada laster
 Ango Portalera
 Aur chiqui bat eguinic
 Jaungoicoa bera
 Ecusico dezute
 Ecusico dezute
 Lastoen artean
 Lastoen artean.

Vivo

Ez bedi isilic egon
 Ez aundi ez chiquiric⁴
 Canta verso berriac
 Zarrac uciric aurtan
 Versocho guciac
 Berriac dira.
 Bai, canta dezagun bai
 Canta dezagun bai.

³ *Uriam.*

⁴ *Chiquinic.*

Coplas en Zorcico

1.° Beto^z gaur poz gusti^{oc}
 Beto^z alegri^{ac},
 Canta dezaquegu bai
 Coplacho berri^{ac}.

Guizon eguini^c
 Dago gaur gure Jabe^a
 Mesede miragarri
 Pareric gabe^a.

3.° Guztiz icara dago
 Guztiz dago otza
 Amodioa daduca
 Erreric biotza.

Gu gatic etorri da
 Cerutican bera
 Nere Jesus maitea
 Oy cein ona cera.
 Ez bedi &.

Contralto a la Pastorela. 1769.

Oruña

Cer guertacen da
 Mendi oyetan?
 Seguru ere
 Nago amesetan.
 Danzan dabilza
 Pozaren osta
 Danzan dabilza
 Pozaren osta
 Eguiten dute
 Salto ta posta,
 Salto ta posta.

Bildo z guciac
 Utciric loa
 Eguiten dute
 Deadar ta orroa
 Choratu zaite
 Nere ustean.
 Cer guertacen
 Gaurco gabeen?
 Gaurco gabeen?

Ez bedi isilic egon
 Ez andi ez chiquiric
 Canta verso berriac
 Zarrac utziric.
 Canta dezagun berriac
 Berriac diranai
 Canta dezagun bai
 Canta dezagun bai.

Ez bedi...

Tiple 2. Duo

Cer guertacen da
 Mendi oyetan?
 Seguru ere
 Nago amesetan.

Ariac eta ardiac
 Ere ez dute
 Eguiten loric
 batere.

Danzan dabilza
 Pozaren osta
 Eguiten dute
 Salto ta posta.
 Danzan dabilza
 Pozaren osta
 Eguiten dute
 Salto ta posta
 Salto ta posta.

Bildoz guciac
 Utciric loa
 Eguiten dute
 Deadar ta orroa.

Choratu zaitte
 Nere ustean
 Cer guertacen da
 Gaurco gabeen?
 Gaurco gabeen?

Ea Chomincho
 Para zac pracac
 Artu chapela
 Janci abarcac
 Janci abarcac.

Dei dezagun
 Lagun guciay
 Cer eguin zaitte
 Ari ta ardiai?
 Ari ta ardiai?

Duo. Esan gaitzazu mandataria
 Esan gaitzazu mandataria,
 Cer da?, cer da
 Dacarzun gauza berria?
 Cer da?, cer da
 Dacarzun gauza berria?

Resp. Ez bedi isilic egon
 Ez andi ez chiquiric,
 Canta verso berriac
 Zarrac utciric.
 Aurten bersocho guciac
 Berriac diranai,
 Canta dezagun bai
 Canta dezagun bai.

2.º Betoz gaur poz guciac
 Betoz alegriac
 Canta dezaquegu bai
 Coplacho berriac.

5.º Ayngueru eder asco
 Aurchoen aurean,
 Chit pocic danzan dabiltz
 Humore onean.

2.º Guizon eguinic dago
 Gaur gure Jabea,
 Mesede miragarri
 Pareric gabea.

5.º Cantacen dioela
 Asco alabanza
 Gogoz eguiten dute
 Salto eta danza.

Resp.^{ta}

Nor triste egongo da
 Gaurco arracean?
 Zarrac eta gasteac
 Alegria gaitean.
 Ea Belengo arzaia
 Salta ta brinca anaiac
 Humore onean
 Aurrean aurean.

[2. TIPLE AL VILLANCICO A 4 DE NAVIDAD
DEL MROS ORUÑA. 1772]⁵

Aurcho baten ycustera
Utziric bada Ceruac
Jachi dira aingueruac
Gaurco gavean lurrera.

Ay aur zoragarria!
Au gauza miragarria!
Ay au amacho lorea!
Au aita guztiz maitea!

Aurcho baten ycustera
Utziric bada Ceruac,
Jachi dira aingueruac
Gaurco gavean lurrera.

Ay au aur zoragarria!
Au gauza miragarria!
Ay au amacho lorea!
Au ayta guztiz maitea!

Aurcho baten ycustera
Utziric bada ceruac
Jachi dira Ayngueruac
Gaurco gabea lurrera

Guazen gaur artzai maiteac
Aingueruaquin batean
Arturic caicu beteac
Guztiz humore onean
Guztiz humore onean.

⁵ Ms. 347. «Año de 1772» dator partitura baten atzean.

Nere aur zoragarria,
 Zoragarria.
 Nola Zu lasto artean?
 Izanic nere Javea?
 Nere viotzeco prenda,
 Nola zu lasto artean
 Izanic nere Jabea?

Nere aur zoragarria,
 Nere viotzeco prenda,
 Nola zu lasto hartean
 Hizanic nere Javea?
 Nola zu lasto-hartean
 Hizanic nere Javea?
 Nere Javea?

Contralto a 4

Aurcho baten ycustera
 Utziric bada Ceruac
 Jachi dira aingueruac
 Gaurco gabeen lurrera.

Aurch baten ycustera
 Utziric bada ceruac
 Jachi dira aingueruac,
 Gaurco gabeen lurrera.

Guazen gaur arzai maiteac
 Aingueruaquin batean
 Arturic caicu bateac,
 Guztiz humore onean
 Guztiz humore onean.

Resp.^{ta} a las coplas en sorcico

Uzi penac tristeac
 Zarrac consolatu
 Gazteac gora salto
 ez da zer penatu.

Aur jayo berri oni
 Astoac ta Ydiac
 Ardiac ta Arzayac
 Dantzatu guztiaç.

Tenor a 4

Aurcho baten ycustera
 Utziric bada Ceruac
 Jachi dira Aingueruac
 Gaurco gabeaen lurrera.

Ay au aur zoragarria!
 Au gauza miragarria!
 Ay au amacho lorea!
 Au Aita guztiz maitea!

Aurcho baten icustera
 Utziric bada Ceruac
 Jachi dira Aingueruac
 Gaurco gabeaen lurrera.

Ay au aur zoragarria!
 Au gauza miragarria!
 Ay au amacho lorea!
 Au Aita guztiz maitea!

Aurcho baten icustera
 Utziric bada Ceruac
 Jachi dira Aingueruac
 Gaurco gabeaen lurrera.

Guazen gaur arzai maiteac
 Aingueruaquin batean
 Arturic caicu beteaç
 Guztiz humore onean,
 Guztiz humore onean.

Nere viotzeco prenda
Nola zu lasto artean
Hizanic nere jabea?
Nere aur zoragarria
Zoragarria,
Nola zu lasto artean
Izanic nere jabea?

Nere aur zoragarria,
Nere viotzeco prenda,
Nola zu lasto artean
Hizanic nere jabea?
Nere Javea?

Sorcico Respuesta unisonus

Utzi penac tristeac
Zarrac consolatu
Gasteac gora salto
Ez da zer penatu.

Aur jayo berri oni
Astoac ta ydiac
Ardiac eta arzayac
Danzatu gustiac.

[3. VILLANCICO A QUATRO / A LA EPIPHANIA = /
D. FR. AGUSTIN DE ECHEVERRIA. 1779] °

Tiple 1 a 4 p.° Reyes

Introd.

Euquiric echean
Bear dezun arguia
Euquiric echean
Bear dezun arguia
Illumpean zaude Jerusalem
Illumpean zaude Jerusalem.

Urreratu zazu
Campotic arguia
Eznatu zaitean
Len baño leen
Eznatu zaitean
Eznatu zaitean
Len baño len
Len baño len.

Yzar bat dacarte
Guiazat aurrean
Videric utseguin
Eztezaten
Ez nau ez
Engañatzen,
Ez nau ez usteac
Engañatcen,
Engañatcen.

° Ms. 91.

Tiple 2.º a 4

Introd.

Euquiric echean
 Bear dezun arguia
 Illumpean zaude Jerusalem
 Illumpean zaude Jerusalem.

Urreratzen zazu
 Campotic arguia
 Urreratzen zazu
 Campotic arguia
 Eznatu zaitean
 Len baño leen
 Eznatu zaitean
 Eznatu zaitean
 Len baño len
 Len baño len.

Yzar bat dacarte
 Guiazat aurrean
 Videric utseguin
 Eztezaten
 Ez nau ez usteac
 Engañazen
 Ez nau ez usteac
 Engañazen,
 Engañazen.

Tiple 3.º a 4

Introd.ª

Euquiric echean
 Bear dezun arguia
 Illumpean zaude Jerusalem.

Urreratzen zazu
 Campotic arguia
 Urreratzen zazu
 Campotic arguia
 Eznatu zaitean
 Eznatu zaitean
 Eznatu zaitean
 Len baño len
 Len baño len.

Yzar bat dacarte
 Guiazat aurrean
 Videric utseguin
 Eztezaten
 Gauza andiren baten
 Ondoric dabilta
 Gauza andiren baten
 Ondoric dabilta,
 Ez nau ez usteac
 Engañatzen,
 Engañatzen.

Tiple 4 a 4

Introd.^a

Euquiric echean
 Bear dezun arguia
 Illumpean zaude Jerusalem.

Urreratzen zazu
 Campotic arguia
 Eznatu zaitean
 Eznatu zaitean
 Eznatu zaitean
 Len baño len,
 Len baño len.

Yzar bat dacarte
 Guiazat aurrean
 Videric utseguin
 Eztezaten
 Gauza andiren baten
 Ondoren dabilta
 Gauza andiren baten
 Ondoren dabilta.
 Ez nau ez usteac
 Engaňatzen
 Ez nau ez usteac
 Engaňatzen,
 Engaňatzen.

Coplas en Pastorela

- 1.ª Erregue verria
 Aditu orduco
 Illumpean⁷ zaude
 Jerusalem.

- 2.^a Despedizen ditu
 Irurac esanaz,
 Belenen billatu
 Bear dezute.

- 3.^a Biozac beteric
 Gozoz ta contentuz
 Badijoaz yzarra
 jarraitucen.

- 4.^a Norc esan lezaque
 Zenbat izan ziran
 Barrengo gusto
 Ta contentuac.

⁷ Gainean *turvazen da/gustis Jerusalem.*

5.º Orduban Herodes
Guelditu izan zan
Zeducan asmoac
Uts emanic.

1.º Zergatic guztiac
Arquitcen dirade
Bildurrez icara
Bildurrez icara
Herodesen.

2.º Nic ere zubequin
Adora dezatan
Mugaz avisatu
Mugaz avisatu
Nazazute.

3.º Orra nun bertatic
Icusi bai zuten
Eheco gaiñean
Eheco gaiñean
Paratutzen.

4.º Ezuten neurriric
Logratu cituzten
Ondasun Ceruco
Ondasun Ceruco
Gozatzuac.

[4. 1783.KO IZENGABEA] ⁶

Gloria, gloria izan dadila
 Gloria Zerubetan Jaunari.
 Baquea, baquea berriz lurrean
 Bai bai guizon on gustiari.

Introducción. Presto.

Pepa, Pepa Salachetic (?)
 Aguertu barri deda (?)
 Or jaió berriric.

Duo. Aur bat guztiz eder eder eder
 Ceruti jechiric.

Ay ene! Cer adicen det?
 Ay ene! Cer adicen det?
 Ay ene! Cembat mirari!
 Jaincoa larrean jechiric
 Cerutic.

Baita ez urruti
 Or dago urrean
 Or dago urrean
 Or dago urrean.

Solo. Icheden claru bai (?)
 Apaiceza (?) an (?)

Cer diozu, ah Choroa?
 Aurchoac ez du nai
 Iñoren ecusi
 Galaz apaindu ezic.

Duo. Sion da Erromaco
 Echandiac utciric
 Belengo leorpea
 Bereiztu du pocic.

⁶ Ms. 467. Honekin batera den beste paper letragabe batetan 1782 jartzen du.

Dana dala goacen
 Goacen gustioc lenbaitlen,
 Ta canta dezagun.
 Zuec ere canta,
 Zuec ere lagun.

Aurcho pollita icara dago...
 Tiri tiri tiri tiri tiri tiritia
 Bi mantellina ceñac lenago
 Daramazquiogu.
 Or bada fiña oyal mota au,
 Diacarquiogu fiñagoac lau baiona.

Emen iltoen bazaitu otzac
 Itcen bazaitu otzac,
 Bero ta pinpiñac
 Bero ta pinpiñac,
 Gure viotzac.

Bero bero ta pinpiñac
 Gure viotzac
 Bero bero ta pinpiñac
 Gure viotzac
 Gure viotzac.

3 y 4 a Duo con esta música

Mutillac ta nescachac
 Ireancadabian (?)
 Atozte Beleneroz
 Garaichoonean.

Jainco ta guizona
 Dirade unitu
 Guztioac gaiz eguiteaz
 Bear degu aztu.

Cantable

Agur nere anima
 Agur hume eder
 Nere beguien argui,
 Agur milla bider.
 Agur chit maitagarri
 Ta laztan laztana,
 Nere Jabe ta Jainco
 Eguiazqui cerana.

Contradanza a la francesa. Presto

Eder maitea
 Gure cutuna,
 Vicitz gurea,
 Gure ondasuna.

Eciñ gaudezque Zu gabe
 Eciñ gaudezque Zu gabe
 Zu[cl] artu gaitzazu
 Ez guera leenac,
 Quendu dituzu
 Gure leguenac.
 Sar zaitetz arren
 Gure viotcetan,
 Ibilli ez gaitecen
 Pauso oquerretan.

[5. ORUÑA. XVIIIaren BUKAERAKOA]

Pastorela. Tiples.

Da Peru eguzquia
 Gabaz jaioa,
 Gaur gabaz jaioa,
 Gaur.

Bada siñistu zazu
 Esan du aingueruac
 Esan du aingueruac
 Ez penatu bada
 Gaur zu.

Peru nerea
 Emen dator
 Ceruco embajadorea,
 Ez penatu
 Bada gaur zu.

Peru nerea
 Emen dator
 Ceruco embajadorea,
 Embajadorea.

Guazen guazen
 Beragana
 Viotz onarequin,
 Berdiñ aur onec
 Nai du vizi izan
 Gurequin.

Ez dedilla guelditu
 Iñor gaur echean
 Belenera bear degu joan
 Gaurco gabean
 Humore onean.

Tiple 2.º

Da Peru eguzquia
 Gavaz jaio da,
 Gaur gavaz jaio da
 Gaur.

Bada siñistu zazu
 Esan du aingueruac
 Esan du aingueruac
 Ez penatu bada,
 Gaur zu.

Peru nerea
 Emen dator
 Ceruco embajadorea,
 Ez penatu
 bada gaur zu.

Peru nerea
 Emen dator
 Ceruco embajadorea
 Embajadorea.

Guazen guazen
 Beragana
 Viotz onarequin
 Berdiñ aur onec
 Nai du vici izan
 Gurequin.

Ez dedilla guelditu
 Iñor gaur echean,
 Belenera bear degu
 Joan gaurco gabea
 Humore onean.

Trío

Arzaiac zaudete isilic
 Ez arren aguin chintaric,
 Chiton, chiton, chiton,
 Chiton, chiton arren.

Aii zagun cantazen
 Jose burua zuria,
 Agure on garbia
 Baba dariola,
 Pozaz albotic.

Ezta onelaco, ezta onelaco
 Siasca erabilzalleric
 Ezta onelaco
 Siasca erabilzalleric,
 Erabilzalleric.

Resp.^{ta} tiple 3.º tenor

Guazen, guazen
 Veragana,
 Viotz onarequin
 Berdin aur onec
 Nai du vici izan
 Gurequinl.^º

Ez dedilla guelditu
 Iñor gauz echean
 Belenera bear degu joan
 Gaurco gabean
 Humore onean.

º Azken bi letrak tinta mantxaz estalirik daude.

Utrea

Arzaiac zaudete isilic,
 Ez arren eguin chintaric
 Ez arren eguin chintaric
 Chiton, chiton ~ ~
 ~ chiton arren.

Adi zagun cantacen
 Adi zagun cantacen.
 Ezta onelaco,
 Ezta onelaco
 Siasca erabilzalleric,
 Ezta onelaco
 Siasca erabilzalleric,
 Erabilzalleric.

Trío

Arzaiac zaudete isilic
 Ez arren eguin chintaric,
 Ez arren eguin chintaric,
 Chiton, chiton, chiton,
 Chiton, chiton, arren.

Adi zagun cantazen,
 Adi zagun cantazen
 Jose buru zuria,
 Agure on garbia
 Baba dariola
 Pozaz albotic.

Ezta onelaco
 Ezta onelaco
 Siasca erabilzalleric
 Ezta onelaco
 Siasca erabilzalleric,
 Erabilzalleric.

Arzaiac zaudete isilic
 Ez arren eguin chintaric
 Ez arren eguin chintaric,
 Chiton ~ ~
 ~ chiton arren.

Adi zagun cantazen
 Jose buru zuria
 Agure on garbia
 Baba [dalriola ¹⁰
 Pozaz albotic.

Ezta onelaco
 Ezta onelaco
 Siasca erabilzalleric
 Ezta onelaco
 Siasca erabilzalleric
 Erabilzalleric.

Nere maitea
 Nic Zurezat
 Opilla surtan darazat,
 Elurra baño zuriagoa,
 Eztia baño gozoagoaaa.

¹⁰ Lehendabiziko bi letrak tinta mantxaz estalirik daude.

B) GANDARARENA ¹¹

¹¹ Gorago esan bezala J. I. Tellechea Idigorási zor zaio *Gavon-Sariacen* Peñaflo-
ridaren jabetasunaren ezagutza Larramendik Gandarari egin zion gutun baten argi-
talpenaz. Gutun horren bitartez («Iracurri ditut Gabon cantac [Gandararenak]... Or-
daña bialtzen dizut Azcoitian aurten cantatu diranac, musica quilicora batean, Peña-
floridaco Condeac eguin dituenac, eta berac musican paratu dituenac») lehen esan-
dakoez at, jakin dezakegu Gandarak 1762ko Eguberrietan Gabon Kanta batzu bidali
zizkiola Larramendiri. Delako Gabon Kanta horiek Larramendiren beste hainbat pa-
per bezala Madrileko Histori Akademiaren Bibliotekan (11-1-9/8109.8 zenbakiarekin)
gordetzen ziren J. A. Cidek erakutsi zigun bezala. Zer izan zitezkeen ikusten ari
ginela, ustekabea, orain argitaratzen dugun testu hau aurkitu genuen.

Esan dezagun bidenabar Larramendiren paperen artean Gandararen Gabon Kanta
edota, gutxienez, gutun gehiago izan daitekeela zeren eta gernikarrak 1764-XII-20an
idatzi zion gutunean «igaz, orain baño egun batzucuz gueroago, biraldu neutsun
cutunaren, ez eta igaz hudecoaren, eranzumenic artuteco izan eztot zoriric...») zioen
vide J. I. Tellechea op. cit. Gogora bedi Fitak Larramendiren euskarazko gutun anitz
ikusia zela idatzi zuela.

GABON CANTA GUERNICACOA, HURTE 1762

1

Adanen huméac nequez,
 dempora lengoetan,
 buztarria cerabillen
 eüren sorbaldaetan.
 A zan vicitza, Garratza;
 da beragaz contu latza.

*

Euscarichua.

Gaur gagozan pozturic,
 nola nai.
 Heguira!
 baice bai,
 beguira
 Lioia bildosturic.

2

Angueru, bacocho doa
 iñoxco vicroen;
 campora cerren Belengo
 barri ona daroen.
 Hurduri dabiltz venetan
 Anguerúac gaú onetan.

*

3

Judaco Lioia, bere
 Orro suz beteaquin,
 eguertuten zan gogorto
 guizaqui tristeaquin.
 Orain datza lo gozoan
 Virginearen altzoan.

*

4

Bildoschuá, izan zaiten
 ondo zeú etorria:
 amá onác emon deutsu
 dozun azal gorria.
 Epeá eldu dinean,
 echico dozu curtzean.

*

5

Ceruác, zeu bazcatzeco
 señetan Titi hutsaz,
 bere bular gozatsuac
 amari bete deutzaz.
 Jesus, artzazu Titia:
 Zeürea dozu gustia.

*

6

Bayoatzuz beguixeoc
 gustozco negarretan:
 zeu basen samurric ezta
 emengo bazterretan:
 Berazo jausten dá intza;
 Egulá eztiñot, Gaintza?

*

7

Or dagoala, derichat,
 cantau guraz Carpio:
 pozen pozac daucó alan.
 Eta nun dogu Pio?
 Onec ez ece, ni bere
 ausa banas aleguere.

*

8

Jayotzá onéc daducaz
 Cerúac, eta Lurra
 atsegunez zoraturic.
 Aú eziá, ez, guzurra.
 Ezpozu gura sinistu,
 eguingo deutsut nic chistu.

*
 *

9

Jaungoizco beguiacaz,
 cerucó Erregina,
 ce laburra dan, bacutsu,
 Gueüroen alheguina.
 Andra gustizco maitea,
 quen zeuc gueügañic coitea.

*
 *

10

Zeüre seme bigun orri,
 ama maitegarria,
 asserratu cedaquion,
 hoi da gueüre larria.
 Zeu bitarteco bazara,
 segurú egongo gara.

*
 *

Gándara

(errubrikarekin)

C) [PEÑAFLORIDARENAK] ¹²

¹² EUSKAL-ERRIA 1883 566-570. Ez dira beraz argitaragabeak bertsook; ez eta ezagunegiak ere ordea —ez ditugu Peñafiorida edota XVIII.mendeko bilantzikoei buruzko lanetan aipatuak ikusten— eta horregatik argitaratu ditugu hemen. Argitaratzaileak ohar hau jartzen die «Reproducimos estos versos de unos papeles dispartadamente copiados que encontramos hace algunos años en el archivo de la provincia, entre otros manuscritos de Aizquibel, quien atribuye al insigne conde de Peñafiorida la paternidad de ésta y otras composiciones impresas en la Misericordia de Azcoitia en los años 1762 y siguientes: extremo que por nuestra parte nos permitimos poner en duda al menos respecto a estos versos».

Gure aldetik esan behar dugu «dispartadamente copiados» EUSKAL-ERRIAko edizioaren arabera epaitu behar badugu egia osoa dela zeren eta «Jesusen jaiotzako bersuak»en lehendabiziko bostgarren ahapaldiaren atzetik gainerakoak utzirik «Erreguen adorazioko bersuak»i dagozkien 6-13. ahapaldiak datozela (eta viceversa). Bestalde ez ditugu mantendu zenbait «kristau berriegi» (nobedade, admiraturik, kontentus, ganaruak, porfian...) bereizteko EUSKAL-ERRIAkoek jarri letra larria eta galdera markak (?). Beste kasu guztietan hango ortografiari jarraiki gatzazkio, hitzak egungo erara (*biar/dan* etc.) bereiziaz.

[1] JESUSEN JAIOTZAKO BERSUAK

1

Mundua alegre bedi, tristurak utzirik
 Iñoiz ekusi ez da onen gau argirik,
 Belenen jaio zaku gabaz eguzkia,
 Guazen, billa dezagun beraren argia.

2

Zer nobedade ote dan chit admiraturik
 Gelditu dira arzayak guztiz bildurturik
 Ekusi dutenian gabaren erdia
 Zeruko argitasunez guztia beterik.

3

Zeruko Aingerua naiz, ez artu bildurrik,
 Egon zaitezte, bada, kontentus beterik,
 Berri onak dakazkit, bota bedilua¹³
 Zerren Salbadoria dauen jaioa.

4

Arzayak badiote alkarren artian
 Belengo portalera pasatu gaitean,
 Gaberdian zeruak esan digu guri
 Ikusteko aur eder jaio berri ori.

5

Ganaruak utzirik bakarrik mendian
 Arzayak badijuaz alkarren porfian,
 Batak darama esnia, bestiak eztia,
 Aurra konsolatzeko biar dan guztia.

¹³ «No nos ha sido posible descifrar esta palabra en el original de que nos servimos para nuestra copia. ¿Será quizás *beldurra*?» EUSKAL-ERRIA.

6

Mendiak bera artzai bat kontentus beterik
 Bildotz jaio berri bat makillan sarturik
 Allegatzen danian Jesusen aurrera
 Esaten dio onela umore onian:

7

Ay au infante polit parerik gabia!
 Ama donzella eder zeruko loria,
 Aita benerablea Jakoben semia,
 Ezin izan daiteke gizon bat obia!

8

Birjiña Amandria, ez deritzat ongi
 Su utzik lagatzia, tori ollanda bi,
 Ez dizugu ofrezitzen arkumerikan guk,
 Arkumerik onena zurekin dezu zuk.

9

Otzak negarrez dago jayo dan aur ori,
 Lastuen artetikan begira Aitari,
 Espalchuak egiten Jose ai bazazu
 Aurra zaude isillik berotuko zaitu.

10

Ama maitia dago guztiz penaturik,
 Manuelcho lastotan otzak ekusirik,
 Ez derilla penatu Birjiña Maria,
 Berotzen ari dira asto ta idia.

11

Nortriste egongo da gaurko arratsean?
 Zarrak eta gaztiak alegra gaitian,
 Ia Belengo arzayak umore onian
 Salto ta brinko Jesusen aurrian.

12

Arzai zarrena naiz eta ditut larogei urte kontatzen,
Ariña nago, brinka dezaket, kanta berri kantatzen,
Esku batian chapela dakart, bestian nere makilla,
Lurrari dantzan ekutu bage ariña nator mutilla.

13

Salto ta brinko, brinko ta salto
Agure jauna egizu,
Orren ariña zauden ezker
Iñork bentaja ez dizu.

14

Ordia dago, Agure ori,
Batzuek dabe esango,
Amoriuak orditzen banau
Ez da gezurra esango.¹⁴

¹⁴ «Probablemente *izango*» EUSKAL-ERRIA.

**ERREGEEN ADORAZIOKO BERSUAK
AZCOITICO SANTA MARIAN KANTATUAK ¹⁵**

1

Eukirik echian biar dezun Argia
 Hunpian zaude Jerusalem;
 Urreratzen zazu kanpotik argia;
 Esnatu zaite lenbatlen.

2

Tronpeta, klarifikak soñu chit ederrak
 Aditzen dirade or mendian,
 Iru gizon datoz guztiz jakinsuak
 Musika gozoen armonian.

3

Izar bat dakarde giatzat aurrian
 Biderik utz egiñ ez dezaten,
 Gauza aundiren baten ondoren dabilta,
 Ez nabe guztiak engañatzen.

4

Sartutzen dirade diadarrez itauntzen
 Jerusalem zure dichosoa
 Nun dezu jaio dana? adora dezagun
 Juduen errege aur gozoa.

¹⁵ «D. José Francisco de Aizquibel atribuye la paternidad de estos versos al insigne conde de Peñaflores. Ignoramos con qué fundamento» EUSKAL-ERRIA. Baina Lino Akesolok erakutsi duen bezala (vide «Testimonio» de Aizquibel sobre el autor de «Gavon-Sariac» en B.A.P. 1962 431) Aizkibelen iturriak seguruak ziren, Narrosengan oinarritzen baitzen bere baieztapenarako.

5

Errege berria aditu orduko
 Turbatzen da guztiz Jerusalem,
 Zergatik guztiak arkitzen ziraden
 Bildurrak ikaraz Erodesen.

6

Erodes falsoa informatutzen da
 Liburu santoak zer dioten,
 Belenen jaiok izan bear zebala
 Dudarik paratu ezioten.

7

Despeditzen ditu irurak esanaz
 Belen billatu biar dezute,
 Nik ere zuekin adora dezadan
 Mugaz abisatu nazazute.

8

Erri artatik erten zuteneko
 Zeguan izarra ichoroten,
 Eskuaz bezala nundik ibilli
 Bidea zuzen erakusten.

9

Biotzak beterik pozaz da kontentus
 Badiaz izarra jarraitutzen,
 Orra nun bertatik (dan)
 Echecho gaiñean paratutzen.

10

Belaunikaturik irurak umilki
 Adoratzen dute debozioz,
 Urria, inzenzo ta mirra ofresituaz,
 Ondoren biotzak amorioz.

11

Nork esan lezake zenbat izan ziran
 Barrengo gusto ta kontentuak
 Zergatik orduan logratu zituzten
 Zeruko gusto ta kontentuak?

12

Abisan zerdita¹⁶ aingeru ederrak
 Ematen diela ordenia
 Egin dezatela, Erodes largarik
 Beste lekutatik biajia.

13

Orduan Erodes gelditu izan zan
 Zeduzkan asmuak utz emanik,
 Nai zeban ikusi Aur inozentia
 Ezpataz biotza pasaturik.

¹⁶ «No hemos podido descifrar esta frase en el disparatado original que nos ha servido para la copia. Probablemente debería decir: *Abisatzen diote...*» EUSKAL-ERRIA.

D) ABADINOKOAK ¹⁷

¹⁷ Lehendabizi Gaceta del Norte 1932-XII-28an argitara zen testu hau. Han honako ohar hau erantsi zitzaion: «Se cantaban a fines del XVIII en la Iglesia parroquial y en la mayoría de los hogares de Abadiano, los hallamos, hace algunos años, en un pliego manuscrito entre los papeles que guardaba en su casa con todo cariño el diligente secretario del Ayuntamiento de aquella Anteiglesia don José de Ormaechea y Arteche».

Berri onac genteac naigabeac utsi
 Ceru guztia zaigu gaur mundura jachi.
 Aurcho baten jaiotza celebratuzera
 Belengo Erriaren Portale batera.

Gasoc sendaceco, Jesus da gasotu
 Medicu au beciñ onic iñoiz ezta sortu.
 Gaitzaren sendagaiac guc artu bearrean
 Jesusec artu ditu bere bizcarrean.

Zorrac eguin baditu gure maliciac,
 Zuc pagacen dituzu oraiñ primiciac.
 Zorra lazatzen dizu, arceco duenac
 Pagatuco dituzu guero amarrenac.

Urte berrian gaude, zarrac asperturic,
 Ondu bitez gaiztuac, aurten edolaric.
 Zartu bitez gazteac, ta zarrac gartzetu,
 Etsaiac etsaiaquin, gaur bitez paquetu.

Onelaco urte bat artuco guenduque,
 Eman diteque zarra, berriaren truque,
 Erregutu diozagun gaur Jesusi arren,
 Urte on bat, digula, amen, amen, amen.